

Burdová, Jana

Picciol tributo musico (Brno 1780) : dosud neznámá hudba k Dittersově kantátě pro Josefa II.

Musicologica Brunensia. 2024, vol. 59, iss. 2, pp. 13-29

ISSN 1212-0391 (print); ISSN 2336-436X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/MB2024-2-2>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80845>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 04. 01. 2025

Version: 20241231

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

***Picciol tributo musico* (Brno 1780). Dosud neznámá hudba k Dittersově kantátě pro Josefa II.**

***Picciol tributo musico* (Brno 1780). Unknown Music of Ditters' Cantata for Joseph II**

Jana Burdová / Burd.ja@seznam.cz

Department of Musicology, Faculty of Arts, Palacký University Olomouc, CZ

Abstract

The paper focuses on the congratulatory cantata *Picciol tributo musico* with music by Carl Ditters von Dittersdorf set to a text by Salvatore Ignazio Pinto. The work was performed in 1780 in the Brno city theatre and is the only known opus in Ditters' oeuvre dedicated to the Habsburg emperor Joseph II. Apart from the basic characteristics of the piece or its previous reflections in the literature, the paper presents newly discovered music sources, which are the original music numbers of the cantata. It also places the composition in the musical context of the city of Brno. At the same time, it points to the network of relationships among the musicians of Silesian aristocratic bands and to their (not always researched) ties to other locations.

Key words

Carl Ditters von Dittersdorf, Joseph II, Brno, Salvatore Ignazio Pintus, *Picciol tributo*, cantata, congratulatory music, city theatre in Brno, Pallade, Marte

Úvod

Gratulační hudba Carla Ditterse von Dittersdorfa patří k nejméně probádaným oblastem skladatelovy tvorby. První vhled do této problematiky představuje diplomová práce autorky studie, která přináší souhrn dosud známých informací, zejména libret, nově objevených hudebnin či sekundárních pramenů.¹ Navazující výzkum postupně přináší informace o rozsahu této tvorby a mapuje širší okruh dedikantů či jejich vazby na skladatele. Mezi gratulačními díly se vyskytuje mimo jiné i ojedinělý opus věnovaný císaři Josefu II., jímž je kantáta *Picciol tributo musico* provedená v městském divadle v Brně v roce 1780. Záměrem předkládané studie je shrnout všechny relevantní poznatky k této kantátě a zároveň představit dva dosud neznámé samostatné hudební prameny, které jsou nově identifikovanými částmi tohoto díla.²

Ditters a Josef II.

Kantáta *Picciol tributo musico* (v českém překladu „Malý hudební příspěvek“) byla uvedena v Brně roku 1780 k příležitosti oslav císařových jmenin, které připadají na 19. března. Téhož roku se stal Josef II. po smrti své matky Marie Terezie (zemřela 29. listopadu 1780) českým a uherským králem.

Počátek Dittersových kontaktů s pozdějším císařem Josefem II. lze datovat do roku 1764. Dle svého vlastního životopisu³ působil Ditters v té době jako sólista a orchestrální hudebník u dvora a v Burgtheatru. Na jaře roku 1764 byl s Christophem Willibaldem Gluckem a dalšími členy císařského dvorního orchestru vyslán do Frankfurtu nad Mohanem, aby zde zajistili hudební doprovod oslav korunovace Josefa II. na římského krále.⁴

V prosinci roku 1773 zaznělo ve Vídni Dittersovo oratorium *La liberatrice del popolo giudaico nella Persia, o sia l'Esther* zkomponované pro místní Tonkünstler-Societät. V autobiografii skladatel vzpomíná, že císař byl přítomen zkouškám i představením a živě se o autora zajímal.⁵ Po úspěšném provedení oratoria si císař Ditterse oblíbil a po smrti dvorního kapelníka Floriana Leopolda Gasmanna v lednu 1774 údajně předpokládal, že se skladatel začne ucházet o zaměstnání u císařského dvora. Ten však byl v této době dobře zabezpečen u dvora biskupa Schaffgotsche ve Slezsku a o místo zájem neprojevil.⁶

1 BURDOVÁ, Jana. *Gratulační hudba Carla Ditterse von Dittersdorfa*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, 2022.

2 Předložená studie vznikla za podpory MŠMT, grant IGA_FF_2023_002.

3 DITTERS von DITTERSDORF, Carl. *Lebensbeschreibung. Seinem Sohne in die Federdiktirt*. K. Spazier (ed.). Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1801, v českém překladu vyšlo jako *Vzpomínky hudebníka XVIII. století*. Přel. V. Bělohlavý. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959 (na tento překlad je odkazováno v celé studii, označeno jako „autobiografie“).

4 *Autobiografie*, s. 79–97.

5 *Ibid.*, s. 151.

6 *Ibid.*, s. 151.

Dittersovi se v 80. letech podařilo ve Vídni s velkým úspěchem prorazit svými singspieley, jejichž premiéry obvykle navštěvoval i Josef II. Císař se, jak uvádí Pohl, zúčastnil i re-prízy oratoria *Esther* v roce 1785 a vídeňské premiéry oratoria *Giob* roku 1786, rovněž v Tonkünstler-Societät.⁷

Kromě návštěv Dittersových představení se císař Josef II. se skladatelem setkal také několikrát osobně. V autobiografii je popsán památný rozhovor, při němž oba zúčastnění diskutují o interpretačním umění vídeňských houslových virtuózů a také hodnotí kompoziční styl Mozarta a Haydna. Přesné datum tohoto rozhovoru není uvedeno, avšak na základě dalších zpráv v životopisu je možno jej klást do roku 1786.⁸

Hudební kontakty Brna a Slezska na přelomu 70. a 80. let 18. století

O provedení kantáty *Picciol tributo musico* jsme informováni díky tištěnému libretu, které se unikátně dochovalo v knihovně hrabat Mitrovských v Archivu města Brna.⁹ Libreto v rozsahu 8 listů nechal vyhotovit brněnský tiskař Johann Siedler v tiskárně vdovy Svobodové v roce 1780. Text je uveden paralelně ve dvou jazycích – v italštině a němčině. Z titulního listu vyplývá, že dílo bylo věnováno brněnským městským divadlem k oslavě jmenin císaře Josefa. Jako autor textu je jmenován Salvatore Ignazio Pintus a jako autor hudby Carl Dittersdorf.¹⁰

O existenci libreta poprvé informuje Vladislav Dokoupil ve svém soupisu brněnských tisků z roku 1978.¹¹ Podrobněji je pojednává Jan Trojan ve studii *Dittersdorf und Brünn*, v níž také zmiňuje, že toto libreto je důkazem vůbec prvního uvedení Dittersova díla v Brně.¹² Následně uvádí odkaz na kantátu ve slovníku *Starší divadlo v českých zemích*.¹³

7 Více POHL, Carl Ferdinand. *Denkschrift aus Anlass des hundertjährigen Bestehens der Tonkünstler-Societät*. Wien: Selbstverlag, 1871, s. 44–45 a WUCHNER, Emily M. *The Tonkünstler-Societät and the Oratorio in Vienna, 1771–1798*. Dissertation, University of Illinois at Urbana-Champaign, 2017.

8 Autobiografie, s. 166–174.

9 CZ-Bam, knihovna Mitrovských, sign. 884. Odkaz na pramen v *Bibliografické databázi bohemikálních tisků* [on-line]. Dostupné z: <https://knihoveda.lib.cas.cz/Record/BCBT32885> [cit. 15. 5. 2024].

10 *PICCIOL TRIBUTO | MUSICO, | CHE NEL GIORNO DEL AUGUSTO NOME | DEL SUO MAGNANIMO IMPERATORE | GIUSEPPE II. | OFFRE IL TEATRO DELLA REGIA CITTA | DI BRUNA | NELLA SEGUENTE CANTATA | Composta dal Rev^{mo} Sigr. Abbate Salvatore Ignazio Pintus Accademico di Belle Lettere fra gl' Intronati | di Siena, La Musica e del Illmo. Sign. Carlo de | Dittersdorf. | BRUNA, | Nella Stamparia della Vedova Swoboda, per il Fattore | Giovanni Siedler. 1780.*

Cantate | auf die Namensfeyer | des großen | Josephs II. | unseres huldvollen Monarchen | als ein | geringer Tribut | des Brünner Theaters. | Die Poesie ist vom Herrn Abee Salvator Ignaz | Pintus Mitglie der Akademie der schönen Wissenschaft-ten in Siena. Die Musik vom Herrn Ritter von | Dittersdorf. | Brünn, | gedruckt bei den Swobodischen Erben, durch Johann Siedler Fak-|torn, 1780.

11 DOKOUPIL, Vladislav. *Soupis brněnských tisků. Staré tisky do roku 1800*. Brno: Státní vědecká knihovna Brno, 1978, s. 332.

12 TROJAN, Jan. Dittersdorf und Brünn. TARLIŃSKI, Piotr – UNVERRICHT, Hubert (eds.). *Carl Ditters von Dittersdorf z życia i twórczości muzycznej: materiały międzynarodowego interdyscyplinarnego sympozjum, Nysa, 24–26 września 1999*. Opole: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, 2000, s. 189–205.

13 TROJAN, Jan. Roman Waitzhofer. In: JAKUBCOVÁ, Alena. *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století: osobnosti a díla*. Vydání první. Praha: Divadelní ústav; Academia, 2007, s. 737–740.

Je zajímavé, že ve své dřívější práci mapující hudební život v Brně Trojan kantátu nezmiňuje i přesto, že dvě příležitostné kantáty Carla Hankeho (z toho jednu na text Salvatora Pinta) neopomíná.¹⁴ V produkci libret Salvatora Ignazia Pinta zasazuje *Picciol tributo musico* do kontextu další básnickovy tvorby Vladimír Mañas.¹⁵ Žádný z výše uvedených autorů však nepřináší zevrubnější analýzu díla.

Volba libretisty a skladatele pro toto příležitostné dílo jistě nebyla náhodná, nýbrž je možno ji vidět jako výsledek pozoruhodné „invaze“ slezské hudební kultury do moravské metropole od konce 70. let 18. století. Vyšší koncentrace muzikantů ze slezských zámeckých kapel měla několik příčin. Hlavním podnětem byl jistě válečný konflikt mezi Pruskem a habsburskou monarchií, probíhající intenzivně v letech 1778–1779, kdy na čas utichl čilý hudební provoz na rozhraní znepřátelených říší. Svoji roli sehrály zřejmě také příbuzenské styky slezského zemského hejtmána Ignáce Dominika Chorinského z Ledské s jeho bratrem Matyášem Františkem, jenž se roku 1777 stal prvním brněnským biskupem. Významným milníkem bylo i rozpuštění kapely ve Slezských Rudolticích a následné úmrtí Alberta Josefa Hoditze v Postupimi v březnu 1778. Z Hoditzova ansámblu přišel do Brna kapelník Carl Hanke se svojí manželkou, zpěvačkou Marií Annou. V roce 1783 se druhým divadelním kapelníkem stal Dittersův žák Wenzel Müller, v letech 1786–1788 působil na pozici kapelníka brněnského divadla bývalý koncertní mistr z Jánského Vrchu Franz Götz. Odchovancem kapely hraběte Sedlnického z Choltic v Linhartovech byl Gottfried Rieger, který se do Brna přesunul v roce 1787.¹⁶

Mezi dočasnými válečnými emigranty, nacházejícími na konci 70. let své útočiště v Brně, byl také Dittersův chleboďárce, vratslavský biskup Philipp Gotthard Schaffgotsch (1715–1796), jehož sídlo, Jánský Vrch, se nacházelo prakticky ve válečné zóně. Ditters tuto skutečnost zmiňuje v autobiografii, kde také poznamenává, že se biskup zdržel v Brně ještě nějaký čas po uzavření těšínského míru (květen 1779), neboť jeho zámek na Jánském Vrchu byl válkou poničen.¹⁷

Nejpozději od roku 1779 pobýval v Brně také někdejší Schaffgotschův zpovědník a Dittersův libretista Salvatore Ignazio Pintus (1714–1786), a to ve funkci přísedícího brněnské biskupské konzistoře. Tento exjezuita udržoval za svého slezského působení úzké osobní kontakty s hrabaty Hoditzem i Chorinským a spolupracoval s jejich dvorními hudebníky.¹⁸ V této souvislosti je často zmiňována jeho svatební kantáta pro Chorinského z roku 1777 s hudbou Josepha Puschmanna (od roku 1778 dómský kapelník v Olomouci).¹⁹ Pin-

14 TROJAN, Jan. Hudební Brno za doby Mozartovy. *Opus musicum*, 1991, roč. 23, č. 1, s. 2–12.

15 MAŇAS, Vladimír. Salvatore Ignazio Pintus. Nástin osudu a díla duchovního a literáta jako doklad intenzivních kulturních kontaktů rakouského Slezska a Brna na přelomu 70. a 80. let 18. století. In: *Cantantibus organis. Hudební kultura raného novověku ve středoevropských souvislostech: ad honorem Jiří Sehnal*. Brno: Moravská zemská knihovna v Brně, 2016, s. 135–148.

16 BOŽENEK, Karel. Slezská hudební centra 18. století. *Opus musicum*, 1971, roč. 3, č. 5–6, s. 140.

17 Autobiografie, s. 160 a 164.

18 UNVERRICHT, Hubert – BEIN, Werner – KOUKAL, Petr. *Carl Ditters von Dittersdorf. 1739–1799. Sein Wirken in Österreichisch-Schlesien und seine letzten Jahre in Böhmen*, Teil: Bd. 3, Würzburg: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1993, s. 82–88.

19 Dosud neznámým dokladem přímých Puschmannových kontaktů s kapelou biskupa Schaffgotsche je matriční záznam ze srpna 1774, kdy byl v Javorníku kmotrem dceři místního houslaře Antona Knittla. Při této pří-

toým prvním libretem pro Brno byla kantáta ke jmeninám císařovny Marie Terezie *Celebrandosi in Bruna il giorno del gloriosissimo nome* (1779) s hudbou divadelního kapelníka Carla Hankeho,²⁰ o rok později následoval *Picciol tributo musico*. V roce 1784 napsal Pintus kantátu *Il riso, ed il pianto* zhudebněnou Hankem, nástupcem Johanna Baptisty Lassera. Vedle toho bylo v Brně vydáno tiskem několik jeho dalších příležitostných textů.²¹

Dittersova vazba na Brno, respektive na tamní německou divadelní scénu, je spojována především s koncem 80. let 18. století. Jan Trojan ve zmíněné studii *Dittersdorf und Brünn* odkazuje na dřívější texty, které informují o uvádění Dittersových singspielů (1784 *Der gefoppte Bräutigam*, 1787 *Der Doktor und Apotheker* aj.). Osobní návštěva skladatele je doložena v prosinci 1788, kdy řídil v brněnském divadle reprízu svého oratoria *Giob*. Po něm v lednu 1789 následovaly premiéry oper *Die Hochzeit des Figaro* a *Hieronymus Knicker*.²²

Kantáta *Picciol tributo musico* z března 1780 ovšem ukazuje, že Dittersovo jméno se na brněnské divadlo váže mnohem dříve. Na základě skladatelova vlastního svědectví víme, že v době války pobýval ve svém úřadě v Jeseníku, kde byl mj. nucen jednat s pruskou stranou o nejrůznějších praktických záležitostech.²³ Jeho pobyt ve Slezsku dokládají i místní matriky (v lednu 1779 je v křestní matrice Jeseníku zaznamenáno narození Dittersova syna Ferdinanda Eduarda, který zemřel tamtéž v květnu téhož roku; v listopadu 1780 byl v Javorníku pokřtěn jeho syn Gotthard Carl).²⁴ I během této doby však očividně byl v kontaktu jak se Schaffgotschem, tak s Pintem a snad i s dalšími slezskými hudebníky pobývajícími v Brně.

Okolnosti provedení kantáty

Brněnské divadlo v budově dnešní Reduty na Zelném trhu řídil v roce 1780 Roman Waitzhofer.²⁵ Dittersova kantáta ke jmeninám Josefa II. byla jedním z řady menších vokálně instrumentálních děl, které tato instituce pravidelně připravovala k významným dnům vládnoucího habsburského rodu a jiným příležitostem. Formálně se spíše než o divadelní představení jednalo o koncertní akademie, které propagoval i pozdější kapelník Johann

ležitosti je jmenován jako knížecí biskupský „musicus“. ŘÍMSKOKAT. F. Ú. JAVORNÍK *Matrika 1761–1777*. In: Sběrka matrik Severomoravského kraje NAD 165, sign. JV II 4, inv. č. 3294. Místo uložení: Zemský archiv v Opavě. Dostupné online z: <https://digi.archives.cz/da/permalink?xid=be89c22e=13fc102-f8255-0050568-0263c&scan-1a20b7832c1f4017be35572aee282db0> [cit. 30. 5. 2024].

20 Císařovna slavila svoje jmeniny podle církevního kalendáře 15. října (sv. Terezie z Avily).

21 MAŇAS, op. cit., s. 123.

22 TROJAN 2000, op. cit., s. 196.

23 Autobiografie, s. 160.

24 ŠTĚRBOVÁ, Jarmila. Quellen zu Leben und Werk Dittersdorfs im Landesarchiv Troppau/Opava. In: UNVERRICHT, Hubert – BEIN, Werner – KOUKAL, Petr. *Carl Ditters von Dittersdorf. 1739–1799. Sein Wirken in Österreichisch-Schlesien und seine letzten Jahre in Böhmen*, Teil: Bd. 3, Würzburg: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1993, s. 35–40, zde na s. 39.

25 ŠVANDOVÁ, Petra. Hudební divadlo v Brně ve druhé polovině 18. století: repertoár a provoz divadla na Zelném trhu v jeho proměnách ze stagiony ve stálou divadelní instituci. *Musicologica Brunensia*, 2018, roč. 53, č. 1, s. 137–158.

Baptist Lasser.²⁶ Z doby kolem provedení *Picciol tributo musico* jsou známa minimálně tři další podobná díla, k nimž se do dnešní doby dochovala libreta nyní uložená v Archivu města Brna, knihovně Mitrovských.²⁷ Prvním byla výše zmíněná kantáta ke jmeninám Marie Terezie s textem Salvatore Ignazia Pinta a hudbou Carla Hankeho.²⁸ Drobounká oslavná skladba z roku 1779 obsahuje pouze recitativ a sbor s vloženým duetem. Ve stejném roce vznikla *Cantatina*, jejíž text napsala ke zhudebnění pro svého manžela Maria Anna Hanke.²⁹ Ta byla patrně také interpretkou díla, o čemž svědčí autobiografické zmínky v textu. Skladba věnovaná brněnské šlechtě a publiku je rovněž nevelkého rozsahu a kromě delšího recitativu sestává ze tří árií a sboru. Dalším známým příležitostným dílem je cantatina *Il riso, ed il pianto* z karnevalu 1784 s Pintovým textem a Lasserovou hudbou.³⁰ Skladba je koncipována jako rozhovor dvou filozofů – Herácleita a Demókrita – kteří symbolizují protikladný přístup k životu. Každá z postav má svou árii, přičemž se v závěru spojí v duet. Ani v jednom z dochovaných libret nejsou bohužel uvedena jména interpretů či podrobnosti o provedení.

Kantáta *Picciol tributo musico* předepisuje tři jednající postavy: antické božstvo reprezentují bohyně moudrosti a moudře vedené války Pallas Athéna (Pallade) a bůh války Mars (Marte). Alegorickou postavou doplňující tuto dvojici je Genius Moravy (Genio della Moravia). Kromě toho vystupuje ve skladbě také sbor představující družinu Amazonek, bojovníků a lidu (Seguito di Amazzoni, guerrieri e popolo). V libretu nejsou uvedena jména představitelů jednotlivých rolí ani jejich hlasové obory.

Při pokusu o rekonstrukci možného pěveckého obsazení je možno vycházet jednak z gothajských divadelních almanachů, jednak z dochovaných libret.³¹ Časově nejbližší k provedení kantáty jsou ročenky z let 1778/79 a 1781/82, které obsahují jmenný seznam osob působících v německém divadle v Brně.³² Zpráva z roku 1781 přináší i soupis odešlých herců, mezi nimiž se nacházejí např. oba manželé Hankeovi. Vzhledem k téměř

26 JAKUBCOVÁ, Alena. Johann Baptist Lasser. In: JAKUBCOVÁ, op. cit., s. 340–341.

27 MAŇAS, op. cit., s. 127–129. Za poskytnutí kopií libret srdečně děkuji Vladimíru Maňasovi.

28 *CELEBRANDOSI IN BRUNA | IL GIORNO DEL GLORIOSISSIMO NOME | DELLA NOSTRA INPAREGGIABIL SOVRANA | MARIA TERESA. | SI CANTÒ [!] NELLA PUBLICA ACCADEMIA | DI MUSICA | IL SEGUENTE RECITATIVO, CORO | E DUETTO | ALLUSIVI | ALLA SUA PER GRAZIA DEL CIELO INNOCENTE CADUTA | La Poesia dell' Abbate Salvatore IGNAZIO PINTUS. | La Musica del Sig. CARLO HANKE.* Libreto CZ-Bam, knihovna Mitrovských, sign. 906.

29 *ALLA ECC^{ma} | ED ILL^{ma} NOBILITA | E | MOLTO ILL^{re} CITTADINANZA | DI BRUNA | CANTATINA | DEDICATA DALLA SIG^{ra} | MARIA ANNA HANKE | LA MUSICA DEL SIG^r | CARLO HANKE.* | Singedicht | Einem gnädigen hohen Adel | und | verehrungswürdigen Publikum | der Stadt Brünn | gewidmet | von | Marie Anne Hanke, | Die Musik ist vom Herrn Karl Hanke. Libreto CZ-Bam, knihovna Mitrovských, sign. 901.

30 *IL RISO, ED IL PIANTO. | CANTANTINA | COMPOSTA DALL' ABATE | SALVATORE IGNAZIO PINTUS, | E DEDICATA | AL MERITO INPAREGGIABILE | DELLE | DAMINE, E SIGNORI, | CHE CON PLAUSO UNIVERSALE | TRAGICA, E COMMICA AZIONE | RAPPRESENTARONO IL CARNEVALE | NEL TEATRO LORO PRIVATO. | LA MUSCA [!] DEL | SIGR. GIOVANNI LASSER.* Libreto CZ-Bam, knihovna Mitrovských, sign. 348.

31 Odkazy na primární prameny vztahující se k brněnskému divadlu přináší publikace HAVLÍČKOVÁ, Margita – PRACNÁ, Sylva – ŠTEFANIDES, Jiří. *Německojazyčné divadlo na Moravě a ve Slezsku. 2–3, Brno, Olomouc, Uherské Hradiště, Znojmo, Jihlava, Šternberk, Prostějov = Deutschsprachiges Theater in Mähren und Schlesien...* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013.

32 REICHARD, Heinrich August Ottokar. *Theater-Kalender, auf das Jahr 1779.* Ročník 5, na rok 1778/1779,

kompletní obměně souboru v rozmezí těchto let (zůstali pouze manželé Waitzhoferovi) nelze vyvodit bližší závěry, kteří z uvedených herců, jež zároveň působili jako zpěváci v singspielech a operách, mohli zpívat v Dittersově gratulační kantátě v roce 1780. Doboový tisk bohužel zprávu o této akci nepřinesl.³³

Libreta z tohoto období jsou dochována pouze částečně a většinou neuvádějí jména zpěváků.³⁴ Nejdůležitějším pramenem, který obsahuje jména pěvců brněnského divadla v době těsně předcházející provedení Dittersovy kantáty, je německý tisk libreta ke Gluckově opeře *Orpheus und Euridice* (premiéra 12. prosince 1779).³⁵ Zde je jako Orpheus uveden jistý Herr Folkmann. Jeho jméno se vyskytuje v divadelní ročence z roku 1781, kde je zmiňován jako představitel milovníka v dramatech a singspielech.³⁶ Pravděpodobně se jedná o tenoristu Franze Folkmanna (Waltera) narozeného kolem roku 1760 v Brně, jehož jméno se vyskytuje od roku 1786 na seznamu komorních zpěváků v Donaueschingenu.³⁷ Roli *Die Liebe* zpíval syn kapelníka Louis Weizhofer, který představoval dětské role.³⁸

Hlavní ženská role Euridice byla svěřena sopranistce Anně Marii Hanke, manželce houslisty a kapelníka Carla Hankeho. Anna Maria Hanke (roz. Stormke) se narodila v roce 1760 ve Slezských Rudolticích, kde působila jako první sólistka tamější zámecké kapely hraběte Hoditzte. Roku 1778 si vzala za manžela svého kolegu, houslistu Carla Hankeho. Byla rovněž literárně činná, o čemž svědčí libreto výše zmíněné příležitostné skladby *Cantatina* (1779). Po odchodu z Brna (1781) společně s manželem podnikla úspěšnou cestu po operních domech napříč Evropou (Varšava, Vratislav, Berlín, Hamburk). Zemřela v roce 1789 ve Šlesviku.³⁹ Vzhledem k tomu, že Hanke byla již od svého prvního působiště ve Slezských Rudolticích pokládána za uznávanou operní pěvkyni a i v Brně se těšila velké popularitě,⁴⁰ jeví se nejvýše pravděpodobným, že roli Pallade v kantátě *Picciol tributo musico* zpívala právě ona.

Gotha: Carl Wilhelm Ettinger, s. IV–V. a REICHARD, Heinrich August Ottokar. *Theater-Kalender, auf das Jahr 1782*. Ročník 8, na rok 1781/1782, Gotha: Carl Wilhelm Ettinger, s. 251–252.

33 *Brünner Zeitung der kaiserlich-königlichen Privilegierten Mährischen Lehensbank*. Brünn: 1780 [on-line]. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:40d23930-7bf1-11e2-b930-005056827e51> [cit. 10. 6. 2024].

34 Většinu libret uvádí DOKOUPIL, op. cit.

35 CZ-Bam, sign. 4056.

36 „H. Folkmann, Liebhaber im Schau- und Singspiel“. *Theater-Kalender 1781/82*, op. cit., s. 251.

37 „Walter (= Folkmann Volkmann), Franz (Joseph) (1759 oder 1760 Brünn – 22. 4. 1838 Donaueschingen) (Tenor): 1786–1800 (Kammersänger)“. LOY, Felix. *Die Hofmusik am Fürstlich Fürstenbergischen Hof zu Donaueschingen im 18. Jahrhundert*. In: LEOPOLD, Silke – PELKER, Bärbel. *Süddeutsche Hofkapellen im 18. Jahrhundert. Eine Bestandsaufnahme*. Heidelberg: University Publishing, 2014, s. 97.

38 „Mons. Weizhofer, Kinderrollen“. *Theater-Kalender 1781/82*, op. cit., s. 251.

39 MYŠKA, Milan. *Hrabě Hodic a jeho svět: zámecká kultura ve Slezsku mezi barokem a osvícenstvím*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2011, s. 158–159.

40 Viz TROJAN 1991, op. cit., s. 8.

Děj kantáty a hudební struktura

Obecně platí, že u gratulačních kantát nelze hovořit o ději v pravém slova smyslu, a ani *Picciol tributo musico* se této charakteristice nevymyká. Nicméně je možné sestavit alespoň rámcový syžet: Pallas Athéna v úvodní sborové scéně *Nel dì festivo* svolává grácie a amorky, k nimž se svým zpěvem přidává také lid, a provolávají slávu vládci Svaté Říše. V navazujícím recitativu Mars sděluje Palladě, že na zemi není nikoho, kdo by stejně jako monarcha podrobil sebe sama útrapám a dával všanc svůj život. V árii *Il minaccioso lampo* pak oslavuje bojovnost a odhodlání Josefa jako vojevůdce. Pallas připomíná své zásluhy s odkazem na císařovo dětství, kdy se pod jejím působením učil porozumět zákonům, aby mohl řídit poddané národy. V následující árii *Fin dall'età primiera* sděluje, že je císaři průvodkyní na jeho životní dráze a byla to právě ona, kdo v něm vzbudil lásku ke krásným uměním.

V navazujícím duetu nejprve oslovuje Mars Palladu jako Moudrou bohyni (*Saggia Diva*), díky jejímuž vědění císař lehce překonává útrapy své vlády. Pallas poté opěvuje Martovu moc (*Fiero Marte*), která je lidu a říši oporou.

Dialog doplňuje třetí osoba, Genius Moravy, jakožto ochránce tohoto území. Podává svědectví o tom, jak Josef v roli vojevůdce zaučuje nezkušené bojovníky a lidsky hovoří se všemi vojáky, za což je ctěn a milován. Oslavná árie *Barbaro chi non ama* potom obviňuje z barbarství všechny, kdo císařovu vznešenou duši a srdce neuctívají. Závěr skladby patří sboru *Quella Parca* a přání, aby byl nový Herkules dlouho živ a měl mnoho úspěchů.

Kantáta je nevelkého rozsahu, obsahuje dva sbory, tři árie a jeden duet. Následující tabulka přináší přehled textových incipitů hudebních čísel včetně pořadí.

Tabulka 1 – Struktura kantáty *Il picciol tributo musico*

	Text	Postava
1	<i>Nel dì festivo a belle Veneri</i>	Pallade
	<i>Li alati Amori</i>	a 3
	<i>Di Giuseppe nel giorno sacrato</i>	Coro
	<i>I popoli, e le schiere</i>	a 3
	<i>Del sacro Impero viva il Regittore</i>	Tutti
2	<i>Il minaccioso lampo</i>	Marte
3	<i>Fin dall'età primiera</i>	Pallade
4	<i>Saggia Diva, il tuo sapere</i>	Marte + Pallade
5	<i>Barbaro chi non ama</i>	Genio della Moravia
6	<i>Quella Parca, che il filo recide</i>	Coro

Nově nalezené hudební prameny

Kompletní hudba ke kantátě se do dnešních dnů nejspíš nedochovala. Dlouhodobý výzkum realizovaný na poli gratulační hudby Carla Ditterse nicméně umožnil identifikovat dva samostatné notové prameny, které jsou nově objevenými původními součástmi tohoto díla. Podrobnější hudební rozbor skladeb, stejně jako libreto v plném znění včetně českého překladu, pak bude součástí disertační práce autorky studie.

Saggia Diva / Fiero Marte

Prvním nalezeným hudebním číslem je duet Pallady a Marta *Saggia Diva / Fiero Marte*. Kompletní soubor jednotlivých rukopisných partů všech vokálních i instrumentálních hlasů se dochoval v hudební sbírce Arcibiskupského zámku v Kroměříži pod názvem *Duetto in F*.⁴¹ Tato skladba chybí v soupisu Dittersových děl ve slovníku MGG a neeviduje ji ani Oldřich Pulkert ve svém nedokončeném rukopisném katalogu Dittersových skladeb.⁴² Poprvé o ní informuje až Kristýna Krejčová ve svém tematickém katalogu moravských pramenů Dittersových árií, avšak bez určení zdroje.⁴³ Až výzkum na poli gratulační hudby a srovnání textu duetu s textovými incipity z Dittersových libret pomohly určit zdrojové

Adagio

pp

pp

pp

p

Obrázek 1 – Incipit duetu *Saggia Diva* (výsek smyčcové sekce)

41 CZ-Kra A 4109. *Duetto in F*. | à | Tenore e Basso. | Violini Due | Flauti Due | Fagotti Due. | Corni Due. | Viola | e | Fondamento. | Del Sign Carlo de Dittersdorff.

42 Oldřich Pulkert zmapoval ve svém nedokončeném katalogu Dittersových skladeb celou řadu institucí, vokální skladby v Kroměříži však zcela opomíjí. Rukopisný materiál ke katalogu je v současnosti uložen v Nadaci pro dějiny kultury ve střední Evropě a jeho zpracování se v rámci svého disertačního projektu ujala Kristýna Krejčová. Jí a řediteli nadace Jiřímu Kroupovi také děkuji za zprostředkování informací o katalogu.

43 KREJČOVÁ, Kristýna. *Kontrafakta operních árií Carla Ditterse von Dittersdorfa v moravských sbírkách*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, 2021. Zde tematický katalog č. 28, s. 84.

dílo, kterým je právě kantáta *Picciol tributo musico*. Edice tohoto unikátního pramene je součástí diplomové práce Jany Burdové.⁴⁴

Nejvíce otázek u tohoto pramene vzbuzuje hlasové zařazení. Jak ukážeme dále, role Pallas Athény byla určena pro koloraturní soprán, zatímco kroměřížský duet je obsazen dvěma mužskými hlasy, tenorem a basem. Ditters duet zasadil do tóniny F dur,⁴⁵ která má dle Christiana Schubarta evokovat „vlídnost a nerušenost“.⁴⁶ Také instrumentace s flétnami, fagoty a lesními rohy navozuje pastorální klid. V kantátě následuje duet bezprostředně po virtuózní árii Pallady a vytváří tak kinetický kontrast. To podtrhuje také tempové označení *adagio* a volba třídobého taktu s nápadnými odtahy a rytmem evokujícím taneční formu menuetu.

Zmíněnou relativizaci hlasových oborů můžeme demonstrovat následovně: vzhledem k rozsahu jednotlivých hlasů (tenor $f-c^2$, bas $d-f^1$) a melodickému vedení jejich koloratur lze usuzovat, že tenorový part byl původně určen sopránu a do tenorového klíče byl pouze transponován. To ostatně potvrdil nálezný samostatný sopránový árie Pallady a stejné hlasové zařazení všech jejích konkordancí (viz níže). Klíčovým znakem partu jsou *tiraty*, které atakují c^2 (v originálu předpokládané c^3). U Ditterse tento postup nacházíme v sopránových partech, např. v závěrečném sboru *È fortunato il mondo* z gratulační serenaty *Il tribunale di Giove* nebo v duetu Davida a Jonatána *Eccoti in quest'amplesso* z oratoria *Il Davide nella valle di Terebintho*.

U partu Marta nelze s jistotou určit, zda se jedná o originálně zapsaný hlasový obor, jelikož dosud nebyla nalezena samostatná Martova árie. Případnou transpozici altového klíče do basového není možno potvrdit. Na základě vedení koloratur (např. lomené akordy) a dalších melodických skoků se však spíše přikláníme k hypotéze, že part Marta byl skutečně komponován jako basový.

Obrázek 2 – Ukázka melodického vedení basového partu v duetu *Saggia Diva* (t. 42n)

Fin dall'età primiera

Druhou nově identifikovanou součástí kantáty je sopránová árie Pallady *Fin dall'età primiera*, kterou se podařilo ztotožnit na základě textového incipitu libreta. Dle databáze RISM je skladba součástí kolekce dvou sopránových árií uložených v Koninklijk Conservatorium Brussel.⁴⁷

44 BURDOVÁ 2022, op. cit.

45 Vzhledem k relativizaci hlasových oborů a možné transpozici však není jisté, zda je tónina originální.

46 „Gefälligkeit und Ruhe“. SCHUBART, Christian. *Ideen zu einer Ästhetik der Tonkunst*, Wien: J. V. Degen, 1806, s. 377.

47 B-Bc 12668 (RISM ID no.: 704002820). *Fin dall'età primiera* | Aria. | a | Soprano solo | Violino primo |

Druhou árií v této kolekci je *Entra l'uomo allor che nasce* z italské verze oratoria *Isacco figura del Redentore* (Viedeň 1776).⁴⁸

Árie se dochovala kompletně v rukopisných partech. Pěvecký part, jenž je zaznamenán v particellu nadepsaném „Clavicembalo“, obsahuje také později jiným písařem připsaný latinský text *Ad laudes properate*. Dle informací na titulním listu pochází hudebnina z majetku známého vratislavského hudebníka, skladatele a organizátora hudebního života Friedricha Willhelma Bernera (1780–1827),⁴⁹ který se v roce 1815 stal společně s Josephem Schnabelem ředitelem nově vzniklého *Akademische Institut für Kirchenmusik* ve Vratislavi. Po zrušení slezských klášterů (1810) Berner katalogizoval tamní hudební sbírky. Je tedy možné, že z některé z nich získal i árii *Fin dall'età primiera* a později se hudebnina dostala do Bruselu.

Druhý opis této árie s původním italským textem se podařilo lokalizovat díky Pulkerově katalogu Dittersových děl. Ve svém soupisu v MGG uvádí Pulkert árii *Fin dall'età primiera* s odkazem na zkratku knihovny SK-BRhs, která označuje Knihovnu katedry muzikologie Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě.⁵⁰ V této knihovně se však hudebnina nenachází. Teprve po delším pátrání se jí podařilo objevit ve sbírkách Hudebního oddělení Slovenského národního múzea Bratislava.⁵¹ Pramen je aktuálně umístěn v depozitáři v obci Dolná Krupá (okr. Trnava).⁵²

Díky databázi RISM bylo dále identifikováno latinské kontrafaktum *In hac solemnitate*, které se nachází v polské Częstochowě v hudební sbírce kláštera paulínek Jasna Góra.⁵³ Oproti oběma zmíněným pramenům chybí hornové party a skladba je navíc zkrácena – je vypuštěn díl B a celé opakování prvního dílu.

Ve virtuózní árii ve formě *Dal segno* bohyně Pallas zpívá o tom, jak v císaři v dětství zažehla touhu po umění a je mu vždy věrnou přítelkyní a průvodkyní. Radostný charakter a odkaz na dětský věk podporuje tónina C dur, která je dle Christiana Schubarta

Violino secundo | *Oboe Primo* | *Oboe Secundo* | *Corno primo* | *Corno secundo* | *Viola* | *e* | *Basso*. | *Di Carlo de Dittersdorff*. | *Possessor* | *Friedrich Wilhelm* | *Berner*.

48 K identifikaci viz KREJČOVÁ, op. cit.

49 GEHRING, Franz – WARRACK, John – WALTER, Rudolf. Berner, Friedrich Wilhelm. In: SADIE, Stanley a TYRRELL, John (ed.). *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Volume 3, Baxter to Borosini. 2nd ed. New York: Grove, 2001, s. 435.

50 SEIFERT, Herbert – PULKERT, Oldřich. Ditters von Dittersdorf, (Johann) Carl. In: *Die Musik in Geschichte und Gegenwart: allgemeine Enzyklopädie der Musik. Personenteil 5, Cov-Dz. 2.*, neubearb. Ausg. Kassel: Bärenreiter, 2001, sl. 1117.

51 Na tomto místě se sluší poděkovat všem, kteří mi byli nápomocni při hledání pramene: Miriam Das Lehotská (SNM, Bratislava), Lenka Antalová (SNM, Bratislava-Dolná Krupá), Branko Ladič (FiF UK) a Magdaléna Stýblová (FiF UK).

52 SK-BRnm MUS VIII-128. *Aria a Soprano Solo* | 2. *Violini* | 2. *Oboe*. | 2. *Corno*. | *Viola* | *e* | *Basso* | *Carlo de Dittersdorf*

53 PL-CZ II-253 (RISM ID no: 300001568). *Aria in C* | *a* | *Soprano Solo* | *Violinis Duobus* | *Obois Duobus* | *Alto Viola* | *con* | *Basso*. Tamní sbírka je aktuálně nově katalogizována v rámci projektu Institutu Fryderyka Chopina ve Varšavě, viz DROŹDŹEWSKA, Agnieszka. Recent State of Research on the Life and Work of Carl Ditters von Dittersdorf in Poland. *Musicologica Olomucensia*, 2019, roč. 30, s. 116–130, zde na s. 118. Agnieszce Drożdżewské také náleží srdečný dík za poskytnutí kopie pramene.

„naprosto čistá, má charakter nevinnosti, prostoty, naivity a dětské mluvy“.⁵⁴ Obsazení orchestru zahrnuje dvojici hobojů a horen.

Moderato

p

Obrázek 3 – Incipit árie *Fin dall'età primiera* (výsek smyčcové sekce)

Sazba skladby je převážně homofonní, s nápadnou pulzací osmin v bassu continuu. Zpěvní part, z velké části kopírovaný *colla parte* prvními houslemi, je určen koloraturnímu sopránu (rozsah d^1-c^3). Velmi často se vyskytují několikataktové melismata, charakteristická šestnáctinovými běhy v dvoučárkované oktávě, místy dosahující k tříčárkovanému c . Díky tomu, že se tyto koloratury nejčastěji pohybují na tzv. přechodných tónech, kladou na interpretku vysoké nároky.

Vokální party všech tří exemplářů zahrnují originální kadence. V bruselském prameni je připsána jiným písařem také třetí, kratší a jednodušší kadence ke kontrafaktu.

Z hlediska melodického tvarování je pozoruhodná spřízněnost úvodního motivu árie *Fin dall'età primiera* hned s několika dalšími incipity Dittersových árií. Pro tento motiv je typický kvartový zdvih k tónice, tři až čtyři opakované tóny a následný držený dlouhý tón, za nímž následuje buď oktávový skok dolů, nebo navazující koloratura.

Chronologicky vzato, poprvé se tento motiv objevuje v E dur v tenorové árii Saula *Con orrida procella* v oratoriu *Il Davide nella valle di Terebintho* (Jánský Vrch 1771).⁵⁵ Ve stejné tónině uvozuje árii služebné Atty *A Numi miei possenti* z oratoria *L'Esther* (Viedeň 1773). O dva roky později jej Ditters použil ve virtuózní árii Fortuny *Se il volto ridente* v gratulační serenátě pro Friedricha II. *Il tribunale di Giove* (Berlín 1775), tentokrát v C dur. Ve stejné tónině se objevuje i v kantátě *Picciol tributo musico*. V roce 1790 se k němu

54 „C dur, ist ganz rein. Sein Charakter heisst: Unschuld, Einfalt, Naivetät, Kindersprache.“ SCHUBART, op. cit., s. 377.

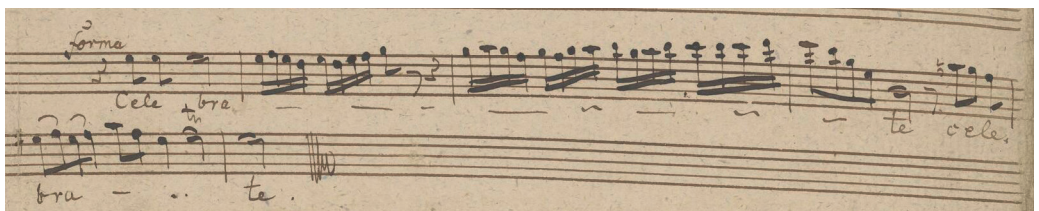
55 K tomuto dílu nejnověji viz SPÁČILOVÁ, Jana. Oratorio „Il Davide nella valle di Terebintho“ by Carl Ditters von Dittersdorf, v tisku.

Obrázek 4 - Ukázka kadenci B-Bc 12668

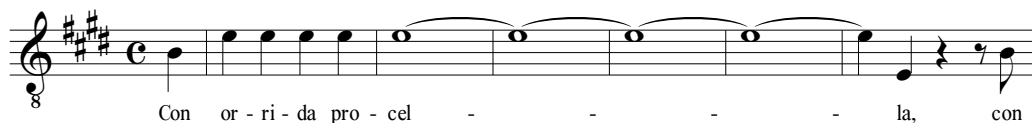
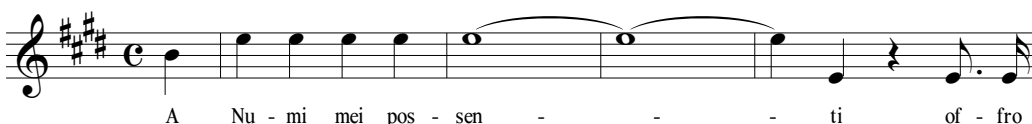

Obrázek 5 - Ukázka kadenci SK-BRnm MUS VIII-128

Obrázek 6 - Ukázka kadence PL-CZ II-253

naposledy vrátil v singspielu *Das rothe Käppchen* v árii Hedviky *Endlich flieget alle Plage* (D dur). Tato árie se stala podkladem pro kontrafaktum *O beata gaudia*, které je pod číslem IX zahrnuto v tištěné sbírce *Praeclari Viri Domini Ditters, Nobilis De Dittersdorff XII. Ariae, Seu Offertoria Selectissima*, vydané u Lottera v Augsburgu roku 1795.⁵⁶ V této podobě patří k Ditterovým nejrozšířenějším „chrámovým“ skladbám. Srovnání incipitů přináší následující přehled:

Obrázek 7 – Incipit *Con orrida procella*Obrázek 8 – Incipit *A Numi miei possenti*Obrázek 9 – Incipit *Se il volto ridente*Obrázek 10 – Incipit *Fin dall'èta primiera*Obrázek 11 – Incipit *Endlich flie-get al-le Plage*

56 SCHWINDT-GROSS, Nicole. *Parodie um 1800: Zu den Quellen im deutschsprachigen Raum und ihrer Problematik im Zeitalter des künstlerischen Autonomie-Gedankens*, Die Musikforschung, Januar–März 1988, 41. Jahrg., H. 1 (Januar–März 1988), s. 16–45.

Obrázek 12- Incipit Incipit *O be-a-ta, gau-di-a*

Závěr

Identifikování dvou nových hudebních částí kantáty *Picciol tributo musico*, konkrétně árie *Fin dall'età primiera* a duetu *Saggia Diva / Fiero Marte*, je významným krokem k bližšímu poznání tohoto díla. Prameny nalezené v Kroměříži, Bruselu, Bratislavě a Čžestochowé zároveň podávají obraz o lokalizační roztržitosti jednotlivých částí kantáty.

Díky dosavadnímu dittersovskému výzkumu realizovanému na Univerzitě Palackého, spartaci pramenů a kontextualizaci tématu mohla být árie Pallady *Fin dall'età primiera* představena na jaře roku 2024 veřejnosti v obnovené světové premiéře v Olomouci. Nastudování se ujal Marek Čermák se souborem *Musica figuralis*, sólový part přednesla Hana Holodňáková.⁵⁷

Vzhledem k úzkým vazbám na Josefa II. by se mohlo zdát překvapivé, že mu Ditters ve své poměrně rozsáhlé gratulační tvorbě věnoval pouze jediný dílo. S vědomím okolností uvedení je ovšem pravděpodobné, že kantáta vůbec nevznikla z Dittersovy iniciativy, nýbrž se jednalo o akci brněnského divadla. Zadání zakázky skladateli mohl zprostředkovat libretista Salvatore Ignazio Pintus, který již v té době měl s brněnským divadlem pracovní vztah. Svou roli také mohla sehrát přítomnost biskupa Schaffgotsche v hlavním městě Moravy. Z nově nalezené hudby lze odvodit interpretační kvality členů brněnského divadla a díky analýze skladeb je možné najít tematickou spřízněnost s dalšími Dittersovými skladbami. Identifikované prameny zároveň podávají cenné informace o provozovací praxi Dittersovy gratulační hudby a jejím šíření ve středoevropském prostoru.

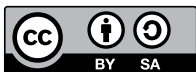
Bibliography

- BOŽENEK, Karel. Slezská hudební centra 18. století. *Opus musicum*, 1971, roč. 3, č. 5–6, s. 137–142.
- BURDOVÁ, Jana. *Gratulační hudba Carla Ditterse von Dittersdorfa*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, 2022.
- BURDOVÁ, Jana. Múzou zasažený Ditters. *Harmonie* [on-line], 7. 5. 2024. Dostupné z: <https://www.casopisharmonie.cz/kritiky/muzou-zasazeny-ditters/> [cit. 8. 6. 2024].
- DITTERS von DITTERSDORF, Carl. *Lebensbeschreibung. Seinem Sohne in die Federdiktirt*. K. Spazier (ed.). Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1801.
- DITTERS von DITTERSDORF, Carl. *Vzpomínky hudebníka XVIII. století*. Přel. V. Bělohlový. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959.

⁵⁷ BURDOVÁ, Jana. Múzou zasažený Ditters. *Harmonie* [on-line], 7. 5. 2024. Dostupné z: <https://www.casopisharmonie.cz/kritiky/muzou-zasazeny-ditters/> [cit. 8. 6. 2024].

- DOKOUPIL, Vladislav. *Soupis brněnských tisků. Staré tisky do roku 1800*. Brno: Státní vědecká knihovna Brno, 1978.
- DROŹDŹEWSKA, Agnieszka. Recent State of Research on the Life and Work of Carl Ditters von Dittersdorf in Poland. *Musicologica Olomucensia*, 2019, roč. 30, s. 116–130.
- GEHRING, Franz – WARRACK, John – WALTER, Rudolf. Berner, Friedrich Wilhelm. In *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. Stanley Sadie a John Tyrrell (eds.). Volume 3, Baxter to Borosini. 2nd ed. New York: Grove, 2001, s. 435.
- HAVLÍČKOVÁ, Margita, Sylva PRACNÁ a Jiří ŠTEFANIDES. *Německojazyčné divadlo na Moravě a ve Slezsku. 2–3, Brno, Olomouc, Uherské Hradiště, Znojmo, Jihlava, Šternberk, Prostějov = Deutschsprachiges Theater in Mähren und Schlesien [...]*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013.
- JAKUBCOVÁ, Alena. *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století: osobnosti a díla*. Vydání první. Praha: Divadelní ústav; Academia, 2007.
- KREJČOVÁ, Kristýna. *Kontrafakta operních árií Carla Ditterse von Dittersdorfa v moravských sbírkách*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, 2021.
- LOY, Felix. Die Hofmusik am Fürstlich Fürstenbergischen Hof zu Donaueschingen im 18. Jahrhundert. In: LEOPOLD, Silke – PELKER, Bärbel. *Süddeutsche Hofkapellen im 18. Jahrhundert. Eine Bestandsaufnahme*. Heidelberg: University Publishing, 2014, s. 55–104.
- MAŇAS, Vladimír. Salvatore Ignazio Pintus. Nástin osudů a díla duchovního a literáta jako doklad intenzivních kulturních kontaktů rakouského Slezska a Brna na přelomu 70. a 80. let 18. století. In: *Cantantibus organis. Hudební kultura raného novověku ve středoevropských souvislostech: ad honorem Jiří Šehnal*. Brno: Moravská zemská knihovna v Brně, 2016, s. 135–148.
- MYŠKA, Milan. *Hrabě Hodic a jeho svět: zámecká kultura ve Slezsku mezi barokem a osvícenstvím*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2011.
- POHL, Carl Ferdinand. *Denkschrift aus Anlass des hundertjährigen Bestehens der Tonkünstler-Societät*. Wien: Selbstverlag, 1871.
- REICHARD, Heinrich August Ottokar. *Theater-Kalender, auf das Jahr 1779*. Gotha: Carl Wilhelm Ettinger, 1779.
- REICHARD, Heinrich August Ottokar. *Theater-Kalender, auf das Jahr 1782*. Gotha: Carl Wilhelm Ettinger, 1782.
- SEIFERT, Herbert – PULKERT, Oldřich. Ditters von Dittersdorf, (Johann) Carl. In *Die Musik in Geschichte und Gegenwart: allgemeine Enzyklopädie der Musik*. Personenteil 5, Cov-Dz. 2., neubearb. Ausg. Kassel: Bärenreiter, 2001, sl. 1117.
- SCHWINDT-GROSS, Nicole. Parodie um 1800: Zu den Quellen im deutschsprachigen Raum und ihrer Problematik im Zeitalter des künstlerischen Autonomie-Gedankens. *Die Musikforschung*, Januar–März 1988, 41. Jahrg., H. 1 (Januar–März 1988), s. 16–45.
- SPÁČILOVÁ, Jana. *Oratorio „Il Davide nella valle di Terebintho“ by Carl Ditters von Dittersdorf*, v tisku.
- ŠTĚRBOVÁ, Jarmila. Quellen zu Leben und Werk Dittersdorfs im Landesarchiv Troppau/Opava. In *Carl Ditters von Dittersdorf. 1739–1799. Sein Wirken in Österreichisch-Schlesien und seine letzten Jahre in Böhmen*, Teil: Bd. 3, Würzburg: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1993, s. 35–40.
- ŠVANDOVÁ, Petra. Hudební divadlo v Brně ve druhé polovině 18. století: repertoár a provoz divadla na Zelném trhu v jeho proměnách ze stagiony ve stálou divadelní instituci. *Musicologica Brunensia*, 2018, roč. 53, č. 1, s. 137–158.
- TROJAN, Jan. Hudební Brno za doby Mozartovy. *Opus musicum*, 1991, roč. 23, č. 1, s. 2–12.
- TROJAN, Jan. Dittersdorf und Brünn. In *Carl Ditters von Dittersdorf z życia i twórczości muzycznej: materiały międzynarodowego interdyscyplinarnego sympozjum, Nysa, 24–26 września 1999 = Carl Ditters von Dittersdorf: Beiträge zu seinem Leben und Werk: Bericht des internationalen interdisziplinären*

- Symposiums, Neisse, 24.–26. September 1999.* Piotr Tarliński – Hubert Unverricht (eds.). Opole: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, 2000, s. 189–205.
- UNVERRICHT, Hubert – BEIN, Werner – KOUKAL, Petr. *Carl Ditters von Dittersdorf. 1739–1799. Sein Wirken in Österreichisch-Schlesien und seine letzten Jahre in Böhmen*, Teil: Bd. 3, Würzburg: Bergstadtverlag Wilhelm Gottlieb Korn, 1993.

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

